

- Er is eene Rijks-Akademie: over ruimte voor kunstenaars* (1995) Bussum: Thoth.
- Medici-Mall, K. (1985) 'Diskutieren über Monumentalität'. In: *Fünf Punkte in der Architekturgeschichte: Festschrift für Adolf Max Vogt*. Bazel.
- Teken aan de wand* (1963) Utrecht: VBMK.
- Tibbe, L. (1994) *R.N. Roland Holst 1868-1938: arbeid en schoonheid vereend: opvattingen over Gemeenschapskunst*. Amsterdam: Architectura en Natura (Nijmeegse kunsthistorische studies; dl. 2).
- Trappeniers, M. (eindred.) (1981) *Antoon Derkinderen 1859-1925*'s-Hertogenbosch: Noordbrabants Museum.

De filmwereld van Jean Desmet en de opkomst van filmdistributie in Nederland (1907-1921)

Ivo Blom

Onderzoeker drs. I.L. Blom
 Universiteit van Amsterdam, Faculteit der Letteren, vakgroep Film- en Televisiewetenschap
 Nieuwe Doelenstraat 16, 1012 CP Amsterdam
 telefoon: 020-5252993, fax: 020-5252938
 email: Ivo.Blom@let.uva.nl
 Onderzoeksschool: Instituut voor Cultuurgeschiedenis
 Promotores prof.dr. Th. Elsaesser, prof.dr. E. van Uiter (beiden Universiteit van Amsterdam)

Sinds het congres van Brighton (1978) is men tot de conclusie gekomen dat de filmgeschiedenis ingrijpend herschreven en opnieuw geïnterpreteerd dient te worden (Allen & Gomery 1985; Lagny 1992). Het revisionisme in de filmgeschiedenis, gestart in Brighton, heeft onderzoekers gedwongen niet alleen met een frisse blik opnieuw naar films zelf te kijken, maar ook de hele filmcultuur in hun onderzoek te betrekken: productie, distributie, vertoning en receptie. Het gaat er niet alleen om wat men destijds zag, maar ook hoe men dat zag, in welke omgeving en wat voor ervaring dat opleverde, in hoeverre de 'aanbieders' daar een rol in speelden, en welke heersende sociale en culturele ideeën van invloed

waren. Nationale filmcultuur kan niet langer alleen als nationale productie worden opgevat. Dit bewustwordingsproces binnen de onderzoekswereld is gelijk opgegaan met een revolutie binnen de filmarchieven, die gezorgd heeft voor intensieve ontsluiting, conservering en presentatie. Binnen beide circuits houdt men niet langer vast aan de modernistisch samengestelde 'canon' van de film. De rijkdom van de *mainstream*-cinema, met name die van de eerste vijftientig jaar van de filmgeschiedenis, en de bepalende kracht daarvan voor een helder inzicht in de filmgeschiedenis, wordt in brede kring erkend.

Probleemstelling en onderzoeksbron

Dit onderzoek zoekt aansluiting bij die mondiale interesse in filmcultuur. Het betreft een filmhistorisch onderzoek naar de ontwikkeling van filmdistributie in Nederland in de periode 1907-1921, aan de hand van de casus van filmdistributeur Jean Desmet (1875-1956). Hij was in die jaren een van de belangrijkste exponenten op het gebied van de Nederlandse filmdistributie. Centraal probleem is hoe filmdistributie zich ontwikkelt en professionaliseert in de gegeven periode binnen de Nederlandse cultuur. Deze algemene ontwikkeling wordt afgezet tegen de individuele ontwikkeling van de carrière van filmdistributeur Jean Desmet zoals die in eerste instantie af te lezen is uit zijn filmcollectie, zijn bedrijfsarchief en zijn reclamemateriaal. Het onderzoek bestaat dus uit een institutionele geschiedenis in combinatie met een casestudy, die een bedrijfsgeschiedenis en een collectiegeschiedenis omvat.

Het onderzoek wordt verricht op basis van een unieke bron: de collectie (circa 950 films), het publiciteitsmateriaal en het bedrijfsarchief van Jean Desmet, samen de 'collectie-Desmet' genoemd. Deze collectie is sinds 1957 in het bezit van het Nederlands Filmmuseum. In Europa bestaat er geen archiefmateriaal dat zo rijk is aan informatie over distributiepraktijken in de periode van de zwijgende film. Bovendien bevat deze collectie materiaal dat niet enkel tot

de canon van de film behoort, maar juist een uitstekende doorsnee geeft van het commerciële aanbod in de jaren tien van deze eeuw. Met gebruik van deze ongewone bron zal bekeken worden of er een ander beeld van de ontwikkeling van filmcultuur opduikt dan eerder is geschetst bij filmhistorische studies op basis van meer voor de hand liggende en ruimer voorradige bronnen als kranten en vakbladen.

Literatuur en aanpak onderzoek

Aangezien de hoeveelheid wetenschappelijke literatuur over filmcultuur in Nederland uiterst gering is, zal in de eerste plaats worden gekeken naar het buitenland. Voor een analyse van de algemene veranderingen binnen de filmwereld aan het begin van onze eeuw zal met name rekening gehouden worden met één boek, *Frühe Deutsche Kinematographie* van Corinna Müller (1994). Dit boek behandelt de veranderingen in de Duitse filmwereld tussen 1907 en 1912. Müller weet deze periode uiterst grondig en gedetailleerd te analyseren aan de hand van sociologische en economische modellen. Ze snijdt belangrijke onderwerpen aan die mogelijk ook in Nederland een belangrijke rol speelden, zoals de invloed van de komst van de lange film op alle takken van filmcultuur. Müller wijst ook op het belang van filmprogrammering en legt verbanden tussen theater- en filmprogrammering.

Voor de algemene veranderingen binnen de filmwereld is de studie van Corinna Müller een uiterst bruikbaar referentiekader. Zij zegt echter weinig over specifieke gevallen en bespreekt evenmin de films zelf. De overweldigende aanwezigheid van buitenlandse producties in Duitsland (1907-1912) komt daardoor wel ter sprake, maar wordt nauwelijks uitgewerkt. Eigenlijk ontbreekt de culturele dimensie in haar verhaal, ook al beweert ze in de ondertitel van haar boek (*Formale, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklungen*) daar ook op in te gaan. Filmproductie, filmvertoning en filmdistributie zijn in haar betoeg primair een economische aangelegenheid.

In mijn onderzoek zal Corinna Müllers analyse van structurele veranderingen gekoppeld worden aan de individuele 'casus' van Jean Desmet. Daarin wordt toegelicht hoe Desmet zich profileert en een eigen circuit opbouwt. Zo kan zijn representativiteit voor algemene ontwikkelingen of afwijkingen van de norm worden aangegeven. Daarnaast hecht ik eraan de films zelf een veel grotere rol te laten spelen dan gebruikelijk is in institutionele studies. Dat zal gerealiseerd worden door in te gaan op de functie en de positie van Desmets films. Hoe 'werken' ze, wat is hun plaats in programma's of binnen genres? Wanneer en waarom slaan ze al dan niet aan? Hoe reageert Desmet hierop als distributeur? Door in te gaan op de veranderingen in genres, thema's, stijl, nationaliteit en lengte van de films en van de programma's waarbinnen deze films vertoond werden zal de culturele dimensie van dit onderzoek worden benadrukt.

Professionalisering, institutionalisering en programmering

Binnen dit onderzoek ligt het accent op professionalisering en institutionalisering van het Nederlandse distributienetwerk en op de factoren binnen en buiten de filmwereld die dit netwerk vormden en veranderden. Juist in de periode van Desmets distributie verandert film-distributie van een kleinschalig bedrijf van individuele ondernemers in een georganiseerde industrie, waarbij verticale integratie steeds meer aanwezig is (al is dat naar buiten toe minder duidelijk dan bijvoorbeeld in de Verenigde Staten of Frankrijk). Die verandering geschiedt op veel beperktere schaal dan in landen als Duitsland of de Verenigde Staten, maar Nederland ondergaat, zij het met enige vertraging, grotendeels dezelfde transformaties als het buitenland wat betreft groei in organisatie, professionalisering en industrialisering.

Bij recent onderzoek is gebleken dat in de periode 1907-1915 de veranderingen in de programmeringsmethoden van de bioscopen van wezenlijk belang geweest zijn voor alle takken

van filmcultuur, inclusief de distributie. De overgang van een programma met veel korte films naar een variant waarin één lange film het programma domineert, vindt juist tijdens Desmets distributieperiode plaats. Het filmprogramma zoals dat tegenwoordig nog steeds bestaat, neemt dus de plaats in van een ander soort programma, dat in structuur geënt is op het variété met zijn diversiteit en opeenvolging van korte acts. Volgens Müller hebben vooral economische drijfveren van bioscoopexploitanten gezorgd voor deze veranderingen die ook geleid hebben tot andere veranderingen in de filmcultuur, zoals de opkomst van sterren, film-paleizen en intensieve reclame. Daarnaast zou het, wat de distributie betreft, gezorgd hebben voor het doorvoeren van een filmverhuursysteem in plaats van verkoop, het distribueren van losse films in plaats van hele programma's en bijgevolg het adverteren voor losse films, en voor de opkomst van distributie als een aparte bedrijfstak, met aparte verantwoordelijkheden en mogelijkheden. Juist via de collectie-Desmet is het mogelijk verbanden te leggen tussen de inhoud en de structuur van Desmets filmaanbod enerzijds, en anderzijds hun functie, namelijk het soort programma's waarvoor ze bestemd waren.

Lokatie

Geografie of lokatie is de afgelopen jaren in film-historische literatuur van grote betekenis gebleken. Onderzoek naar filmreceptie of bioscoop-vertoning binnen één stad kan bijvoorbeeld een heel ander verhaal opleveren dan eenzelfde onderzoek in een andere stad in hetzelfde land. Door onderzoek naar de Nederlandse situatie kan een profiel geschetst worden van een nationale en een lokale filmcultuur. Voor mijn onderzoek zal met name de filmcontext van Amsterdam en Rotterdam aangegeven worden, omdat Desmet vandaaruit opereerde en tevens in beide steden aan verschillende soorten bioscopen programma's leverde: bioscopen in volksbuurten, bioscopen in het uitgaanscircuit, première-

theaters. Lokale filmcultuur zal als achtergrond dienen voor analyses van verschillen en overeenkomsten in Desmets programmeringsmethoden in diverse lokaties. Inmiddels kan hiervoor gebruik gemaakt worden van een aanzienlijke hoeveelheid studies naar de ontwikkeling van de Nederlandse filmcultuur in één stad.

Literatuur

- Allen, Robert C. & Douglas Gomery (1986) *Film history: theory and practice*. New York etc.: McGraw-Hill.
Lagny, Michèle (1992) *De l'histoire du cinéma: méthode historique et histoire du cinéma*. Paris: Armand Colin.
Müller, Corinna (1994) *Frühe Deutsche Kinematographie: formale, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklungen*. Stuttgart/Weimar: Metzler.

Werkgelegenheid in de audiovisuele branche

Wilma Tichelaar

Onderzoekster drs. W. Tichelaar
Landelijk Bureau Kunsten & Media
Postbus 930, 1200 AX Hilversum
telefoon: 035-6773777

De Nederlandse audiovisuele markt is tussen 1985 en 1990 sterk gegroeid, bijna verdubbeld. Daarna volgde een korte periode van stabilisatie, en de laatste jaren is er weer sprake van groei. De belangrijkste oorzaak van deze groei is de komst van de commerciële omroepen en de uitbreiding van zendtijd voor publieke, regionale en lokale omroepen. Tevens is het gebruik van AV-producten in bedrijven, op scholen en bij de overheid steeds meer ingeburgerd geraakt. Deze groei gaat gepaard met een toename van de werkgelegenheid in deze sector. Tegelijkertijd speelt de technologie een belangrijke rol. Door technologische ontwikkelingen zijn er nieuwe toepassingen van AV-media (multimedia en interactieve toepassingen) alsook nieuwe methoden in het AV-productieproces ontstaan. De veranderende technologie stelt steeds hogere eisen